

MAI versus RIO

Verslag symposium op donderdag 22 oktober 1998,
ter gelegenheid van het 20-jarig bestaan
van het Centrum voor Milieukunde van Universiteit Leiden

Centrum voor Milieukunde
Universiteit Leiden
Postbus 9518
2300 RA Leiden

CML rapport 147

Van het symposiumverslag zijn een aantal beschikbaar voor **geïnteresseerden**. Het kan worden aangevraagd:

- telefonisch: 071 5277485
- schriftelijk: Bibliotheek CML, Postbus 9518, 2300 RA Leiden
- per fax: 071 5275587

Hierbij graag duidelijk rapportnummer, naam besteller en verzendadres aangeven

ISBN: 90-5191-123-8

Druk: Universitair Grafisch Bedrijf, Leiden

© Centrum voor Milieukunde, Leiden april 1999

Voorwoord

Bewust is ervoor gekozen, het 20-jarige bestaan van het Centrum voor Milieukunde van de Universiteit Leiden te vieren met een symposium over een zeer actueel onderwerp. Hoe actueel het onderwerp was, bleek twee dagen voor het symposium: toen werd bekend dat de onderhandelingen over het Multilateraal Akkoord inzake Investerings (MAI) binnen de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO) werden opgeschort. De druk was toen even van de ketel. In december werden de onderhandelingen volledig gestopt. Hoewel de hoofdreden daarvoor gezocht moet worden in het Franse verzet tegen een verdere dominantie van Hollywood, hebben milieuoverwegingen daarbij zeker ook een rol gespeeld. Het ligt in de lijn der verwachting dat in de toekomst nieuwe pogingen zullen worden ondernomen om de internationale investeringsstromen via een multilateraal akkoord te reguleren. Daarmee blijft de inhoud van het symposium van belang; de actualiteit komt terug.

Het was in eerste instantie niet onze bedoeling een verslag van het middagsymposium te maken. Niettemin hebben we het gedaan, vanwege meerdere verzoeken daartoe. De meeste sprekers konden alsnog een tekst leveren, in sommige gevallen in de vorm van beknopte aantekeningen. Het resultaat is een zeer kernachtig verslag.

De verwerking van de teksten moest tussen andere werkzaamheden door gebeuren, vandaar de vertraging. Maar het verslag is er nu, en we bieden het u graag aan. Het onderwerp is en blijft van belang, zeker ook vanwege de milieuaspecten van een (toekomstig) investeringsakkoord.

Prof.dr. H.A. Udo de Haes
wetenschappelijk directeur
Centrum voor Milieukunde, Universiteit Leiden

Inhoud

HET SYMPOSIUM

Symposiumprogramma 5

Elementen voor inleiding inzake MAI
Drs. Jan Huner, Ministerie van Economische Zaken 6

RIO versus MAI: partnerschap versus markt
Prof.dr. Hans Opschoor, Institute of Social Studies 9

De waarden van het MAI
Drs. Ruben Huele, prof.dr.ir. Wouter de Groot en dr. Gjalp Huppes,
Centrum voor Milieukunde, Universiteit Leiden 17

NA HET SYMPOSIUM

Persbericht van vrijdag 23 oktober 21

Na het MAI-debacle
Drs. Sabina Voogd, Greenpeace 22

Het symposium

Programma jubileumsymposium 'MAI versus RIO'
Centrum voor Milieukunde, Universiteit Leiden

dagvoorzitter: **prof .dr.** H.A. Udo de Haes

- 13.45 uur   **prof.dr.** T.L. D'Haen, opening namens de rector magnificus
- 14.00 uur   drs. J.P. Huner, Senior Beleidsmedewerker Investeringsbeleid,
Ministerie van Economische Zaken
Het MAI: goed voor u
- 14.25 uur   **prof.dr.** J.B. Opschoor, rector Institute of Social Studies, Den Haag
MAI bedreiging voor het internationaal milieubeleid
- 14.50 uur   **prof.mr.** H.G. Sevenster, hoogleraar Europees Milieurecht aan de
Universiteit van Amsterdam
Het MAI: einde van het eco-imperialisme?
- 15.15 uur   theepauze
- 15.45 uur   **prof.dr.ir.** W.T. de Groot en dr. G. Huppes, sectiehoofden van het
CML
Think locally, act globally
- 16.10 uur   forumdiscussie
het forum bestond uit drs. S.E. Voogd (Greenpeace Nederland),
M. Schoenmaker (comité 'MAI niet gezien') en de sprekers
- 17.00 uur   afsluiting en borrel

Elementen voor inleiding inzake MAI, gehouden op CML-symposium op 22 oktober 1998

Drs. Jan Huner
Ministerie van Economische Zaken, Den Haag

Waarom is MAI goed voor duurzame ontwikkeling?

(1) MAI bevordert de structurele betrokkenheid van buitenlandse investeerders bij de economische ontwikkeling van het land van vestiging; (2) bedrijven uit landen die aangesloten zijn bij de Organisatie van Economische Samenwerking en Ontwikkeling, de OESO, passen in de regel de nieuwste (=schoonste) productietechnieken toe; (3) en buitenlandse werkgevers leiden lokale werknemers op in toepassen schone productietechnieken (zie ervaringen Oost-Europa).

Wat is achtergrond voor MAI?

Er is sprake van een toegenomen belang van investeringen ten opzichte van handel, en de noodzaak van een stabiel internationaal beleidskader. Daarbij willen alle landen buitenlandse investeringen (toegenomen concurrentiestrijd, wat leidt tot uitwassen subsidies). Ook zijn er problemen met discriminatie van buitenlandse investeerders (bijvoorbeeld jarenlange problemen van Philips in India), die zich óók voordoen binnen de OESO (bijvoorbeeld subsidies in de Verenigde Staten die alleen naar Amerikaanse bedrijven gaan).

Waarom in de OESO?

Meest voor de hand liggende forum is de Wereld Handelsorganisatie WTO, gezien het bijna universele lidmaatschap (alleen China en Rusland ontbreken nog). Maar daar bestaat nog geen consensus. Veel landen willen wel de lusten maar niet de lasten van buitenlandse investeringen: men wil allerlei speciale voorwaarden kunnen opleggen. OESO heeft al vele jaren beleidsafspraken: daar bestaat wel min of meer consensus. MAI was bedoeld als katalysator voor een later WTO-akkoord. Er is bewust besloten het MAI open te stellen voor toetreding van niet-OESO-landen, ter bevordering van de opbouw van een wereldwijde beleidsconsensus.

Wat is belang van Nederland?

Nederland is de zesde investeerder in de wereld, maar ook een belangrijke ontvanger. Ons open beleid moet liefst wederkerig worden vastgelegd. Nederland heeft traditioneel voorkeur voor multilaterale afspraken, is promotor van internationaal recht, en heeft al bijna 60 bilaterale verdragen gesloten inzake bescherming van investeringen. Dit beleid is terug te vinden in het kabinetsstandpunt inzake MAI van 13 maart 1998. Daarin staat dat een wereldwijd akkoord in de WTO het streven op

lange termijn blijft, maar dat het MAI een belangrijke opstap naar zo'n akkoord kan zijn.

Watis MAI?

Hoofdkenmerk is het algemene principe van **non-discriminatie** tussen binnenlandse en buitenlandse investeerders ('nationale **behandeling**', zie ook hierna volgende bijdragen in dit verslag). Dit geldt voor het totale overheidsbeleid, behalve daar waar regeringen voorbehouden hebben aangemeld (en die ook zijn **aanvaard!**). Algemene uitzonderingen zijn onvermijdelijk (nationale veiligheid), maar een algemene uitzondering voor het milieu is nog omstreden. Landen kunnen specifieke voorbehouden aanmelden, maar daaraan zijn grenzen. Ontwikkelingslanden krijgen op dit punt extra ruimte.

MAI en milieu

Dit thema is in een te laat stadium betrokken bij de onderhandelingen. Pas een half jaar na het begin van de onderhandelingen werd het genoemd, nog een half jaar later was het pas voor het eerst op de agenda. Dat wekte achterdocht bij de milieulobby: was het milieu met opzet buiten de discussie gehouden? Waarheid is eerder dat er te weinig uitwisseling van informatie en coördinatie van beleid was, zowel in de hoofdsteden als in het OESO-hoofdkwartier in Parijs, als gevolg van de traditionele schotten tussen de handel- en investeringsagenda enerzijds en de milieuagenda anderzijds. In Nederland zijn die schotten door Paars I geslecht, maar dat is nog niet altijd tot de ambtenaren doorgedrongen.

Mede door de toenemende belangstelling van Niet Gouvernementele Organisaties (NGO's) is door het OESO-Milieucmité in juni 1996 aandacht gevraagd voor (1) de relatie van MAI met milieuverdragen, (2) het tegengaan van 'milieudumping' om investeringen aan te trekken, en (3) de aansporing voor investeerders om minimale milieunormen in acht te nemen. Dit is uitgegroeid tot de zogenaamde drie-ankerbenadering.

Rol NGO's

Aanvankelijk was er grote weerzin bij de MAI-onderhandelaars tegen rechtstreekse contacten met NGO's over milieukwesties. In december 1996 vond een informatieve bijeenkomst in Parijs voor NGO's plaats, waarbij de landen werden vertegenwoordigd door de leden van de permanente delegaties. Pas in oktober 1997 was de eerste bijeenkomst van de MAI-Onderhandelingsgroep met 50 NGO-vertegenwoordigers.

Pas toen begon het bij veel onderhandelaars te dagen dat bepaalde MAI-bepalingen op een onwenselijke manier interpreteerbaar waren. Het concept van indirecte onteigening (waarvoor compensatie verplicht zou worden) kan landen in de wielen rijden bij het voeren van een effectief milieubeleid. Dit punt is meegenomen in de voorstellen van de onderhandelingsvoorzitter over milieu. Een probleem bij de omgang met NGO's is, dat deze niet allemaal geïnteresseerd zijn in een serieuze dialoog.

Vooruitzichten

Het MAI komt er vrijwel zeker niet. Dit zal ook de boodschap van staatssecretaris **Ybema** aan de Tweede Kamer zijn. Nederland blijft voorstander van een goed multilateraal beleidskader voor de behandeling van buitenlandse investeringen. Meest voor de hand liggende kader is de **WTO**, maar alternatief zou b.v. UNCTAD kunnen zijn, als de meeste ontwikkelingslanden daar de voorkeur aan geven. Het punt van het milieu dient in zo'n akkoord goed geregeld te worden, maar dat roept ongetwijfeld weerstand op bij veel ontwikkelingslanden. Dat is de paradox: juist het MAI bood de meeste kans op een zinvolle regeling van het milieu-aspect!

RIO versus MAI: partnerschap versus markt

Prof.dr. Hans Opschoor
Institute of Social Studies, Den Haag

Inleiding

Rio staat hier voor de VN-Conferentie voor Milieu en Ontwikkeling (UNCED, Rio de Janeiro, juni 1992) en haar intentie: een nieuw pact tussen Noord en Zuid gericht op duurzame mondiale ontwikkeling.

MAI (het inmiddels geaborteerde 'Multilateral Agreement on Investments') en WTO (de Wereld Handelsorganisatie - de opvolger van het GATT: het General Agreement on Tariffs and Trade) zijn exponenten van een streven naar verdere mondialisering ('globalisation') langs neoliberale lijnen. De ideologische basis daarvoor ligt primair in een specifieke combinatie van bepaalde economische en politieke inzichten, die in sterke mate wordt uitgedragen door bijvoorbeeld de OESO - de club van de welvarende markteconomieën inclusief enkele in die richting strevende wat rijkere ontwikkelingslanden (Mexico en Zuid Korea) - maar ook door het IMF en de Wereldbank (de zogenaamde Washington Consensus).

Ik pak het thema aan door eerst iets over Rio te zeggen, dan over de grondslagen van het neoliberale perspectief op internationale stromen van goederen (handel) en kapitaal (investeringen). Daarna zal ik samenvatten wat velen op de (geaborteerde) MAI tegen hadden, met name de milieuargumenten daarbij ('Rio'), om tenslotte in te gaan op de vraag waar we misschien wel naar toe moeten werken.

Rio: partnerschap gericht op duurzaamheid

UNCED agendeerde de internationale milieuproblematiek in samenhang met de ontwikkelingsbehoeften. Men ging uit van de (realistische) gedachte dat internationale overeenkomsten inzake milieu en ecologische inpasbaarheid van menselijk handelen vergen dat eerst of tegelijk de ongelijkheid en de armoede aan de orde zouden moeten komen, als voorwaarde voor het praten over ecologische duurzaamheid.

De afspraak die min of meer is gemaakt in Rio, hield zo ongeveer het volgende in:

1. Het Noorden zou zijn productie- en consumptiepatronen aanmerkelijk minder milieu- en grondstoffenintensief maken teneinde de milieugebruiksruimte voor economische ontwikkeling in het Zuiden te vergroten ('make space for the South').
2. Het Noorden zou de daarbij relevante technologie overdragen aan het Zuiden, evenals een deel van de financiële middelen (plm. 25%) nodig om duurzame groei te realiseren.
3. Het Zuiden zou zijn economieën duurzamer, efficiënter en beter (transparanter, democratischer) besturen.
4. De interacties (handel, eigendomsrechten, technologie, wetenschap, hulp) tussen Noord en Zuid zouden plaatsvinden via een partnerschapbenadering gebaseerd op de erkenning van de behoefte aan ontwikkeling en de rechten van toekomstige generaties.

De resultaten van Rio waren: een aantal verdragen (waaronder dat inzake klimaatverandering), een dik boek met goede voornemens (Agenda 21), en de Verklaring van Rio: een serie principes voor duurzame mondiale ontwikkeling. Ik noem enkele principes:

- het recht op ontwikkeling en op een gezond en productief leven in evenwicht met de natuur;
- de **gezamenlijke**, maar uiteenlopende verantwoordelijkheid van alle landen in het aanpakken van grote milieuproblemen;
- de **voorzorgs-benadering**: het op zo goedkoop mogelijke wijze voorkómen van dreigende grootschalige en irreversibele milieuveranderingen, en niet wachten op het optreden van de nadelige **effecten** daarvan;
- '**de vervuiler (en gebruiker) betaalt**': milieukosten moeten in de prijzen verwerkt zijn en in het algemeen dienen in de besluitvorming de milieuaspecten en de economische aspecten geïntegreerd aan bod te komen.

Agenda 21 zegt niet veel over handel of investeringen. Er wordt gesteld dat een open, rechtvaardig en voorspelbaar handelssysteem in overeenstemming is met duurzaamheid. Het element 'rechtvaardigheid' is hier van groot belang: dat leidt niet zonder meer tot toenemende handelsliberalisatie. Ook vraagt Agenda 21 erkenning van het uitgangspunt dat 'environmental policies should deal with the root causes of degradation, thus preventing environmental measures from resulting in unnecessary restrictions to trade'. Hiermee is dus eigenlijk de deur opengezet voor milieumaatregelen met handelseffecten, zolang die handelseffecten maar zo klein mogelijk worden gehouden.

Van dit alles is in de eerste vijf jaren na Rio niet veel terecht gekomen. De ontwikkelingshulp daalde, nieuwe geldstromen voor duurzaamheid bleken minder dan mondjesmaat, het snel opkomende commercieel kapitaal stroomde slechts naar een handjevol landen, de schuldenlast kwam pas heel laat echt ter discussie, de prioriteit voor het milieu daalde ook in de rijke landen, en de mondiale milieubelasting nam alleen maar toe. Dit leidde tot scherpe tegenstellingen tussen Noord en Zuid tijdens het opmaken van de tussenbalans ('Rio + 5') door de Algemene Vergadering van de VN in 1997. Daar werd wel opnieuw vastgesteld dat er een 'mondiaal partnerschap' diende te zijn ter realisatie van duurzame ontwikkeling en werden Agenda 21 en de verklaring van Rio herbevestigd.

Terugblikkend valt op dat de sfeer van Rio vooral bepaald wordt door een denken in termen van partnerschap, gezamenlijke verantwoordelijkheid, billijkheid bij het dragen van lasten, etc. Dit strookt slecht met het denken in pure markttermen dat het neoliberale geluid in de ontwikkelingsstrategieën van het Noorden (OESO) en de multilaterale financiële instellingen (Wereldbank, IMF) typeren. Partnerschap versus markt.

Vrijhandel en Vrij Kapitaalsverkeer

Allereerst wat theorie van de internationale economische betrekkingen. Grosso modo streven landen naar zo groot mogelijke welvaart; welstand (= de voor consumptie beschikbare goederen en diensten) wordt beschouwd als een redelijke maat daarvoor. Landen zijn dus geïnteresseerd in hun productieniveau, voor eigen consumptie of voor

internationale handel, teneinde hun uiteindelijke **consumptiemogelijkheden** te maximaliseren. De **internationale** welvaartsverdeling kan verbeteren door een deel van de binnenlandse productie via export in buitenland af te **zetten**, in ruil voor goederen uit buitenland (import). Dit gaat via internationale goederenmarkten. Landen kunnen op die markten goederen verhandelen die zij relatief goedkoop kunnen aanbieden (op grond van de theorie van de **comparatieve** kostenverschillen).

De **internationale** inkomensverdeling volgt de internationale arbeidsverdeling (productie). Productie weerspiegelt het binnenlands aanbod van productiefactoren (arbeid, land, kapitaal, kennis, management).

Tekorten in de inkomens- en welvaartsfeer kunnen ook worden verkleind door direct in de sfeer van de productiefactoren veranderingen aan te brengen. Na de oorlog wilde men via hulp de beschikbaarheid van productiemiddelen in ontwikkelingslanden verbeteren. Inmiddels is die **hulpstroom** (bilateraal en multilateraal) een pinda vergeleken met de som van de commerciële leningen en de zogenaamde 'foreign direct investments' (FDI) van bedrijven uit de OESO in **ontwikkelingslanden**¹. Van oudsher werd de spontane mobiliteit van een productiefactor als laag ingeschat (en zelfs verstokte vrijhandelaars vonden dat maar beter ook - zie met name Ricardo's boek 'Principles of Political Economy and Taxation'). Mobiel kapitaal zou **schaarsten** aan lokaal kapitaal in armere landen kunnen helpen opheffen, de efficiëntie van de benutting van andere productiefactoren in die landen kunnen vergroten en daardoor bijdragen tot de ontwikkeling van de welvaart in die landen. Aldus de pleidooien voor vrijhandel en voor beweeglijk kapitaal.

Maar nu een kritischer benadering van bovenstaande theoretische speculaties. Het is bekend - ook de OESO erkent dat - dat markten 'falen'. Markten zijn slechts onder bepaalde voorwaarden in staat om de neoliberale **claims** te honoreren, dat ze meer welvaart voor allen brengen. Algemeen aanvaarde marktimperfecties zijn:

- externe effecten van productie en consumptie (o.a. milieudegradatie);
- ongevoeligheid voor de inkomensverdeling;
- instabiliteit in de productie.

Wat dat eerste betreft: handelingen van economische actoren kunnen aanleiding geven tot sociale kosten, bijvoorbeeld door niet in rekening gebrachte milieudegradatie die van die handelingen het gevolg is. Dan laat een veroorzaker van sociale of milieukosten die kosten door anderen dragen: 'cost shifting'. In de context van internationale markten kunnen worden genoemd:

- internationale externe effecten;
- handelsgebonden ongelijkheid: 'unfair trade'.

---

¹ Er is een aparte discussie over de noodzaak greep te krijgen op versturende, speculatieve kapitaalbewegingen ('flitskapitaal'); daar hebben we het hier niet over.

Vrijhandel betekent meer concurrentie. Meer concurrentie dwingt bedrijven of landen ertoe goedkoper te produceren. Dat kan op twee manieren worden gerealiseerd: door efficiënter te produceren, of door meer 'cost shifting' te **accepteren**:

- het niet regelen van toegelaten milieubelasting (normen);
- het niet handhaven van bestaande milieuregels.

Zonder expliciete, in internationaal verband afgesproken normen en 'vloeren' en zonder goed geregelde rechten en aanspraken op milieukwaliteit of natuurlijke hulpbronnen, kan vrijhandel tot ongelijkheid en **onduurzaamheid** leiden, vanwege marktimperfecties. Zonder zulke **internationale** afspraken en in een situatie van bestaande economische machtsongelijkheid, betekent vrij beweeglijk kapitaal dat ondernemingen en banken uit het Noorden via hun investeringen bijdragen tot niet alleen werkgelegenheid op de korte termijn in armere landen, maar ook tot het uitverkopen van voorraden natuurlijke hulpbronnen en het belasten van het natuurlijke milieu. Daar waar dit tot onomkeerbare vormen van milieudegradatie leidt, zal dit die landen structureel verarmen: het zal de gronden voor toekomstige comparatieve voordelen doen eroderen.

Er is een traditie in het denken over economische relaties tussen Noord en Zuid bij de OESO - een representant van het rijke Noorden en de politieke filosofie van de vrije markt. In het op de toekomstige mondiale ontwikkeling gerichte project 'Interfutures' (1979) spreekt de OESO alleen nog over liberalisering van de handel ter vermindering van de armoede, de ongelijkheid en de milieubelasting op wereldschaal. In 1997 lanceert de OESO een nieuwe serie toekomstverkenningen, waarin op de **mondialiseringstendens** wordt ingegaan ('globalization'). Dan wordt bepleit dat ontwikkeling op wereldschaal het best gediend is met 'linkage led growth', waarin die 'linkage' niet alleen de vorm zou moeten aannemen van een versneld geliberaliseerd mondiaal handelsverkeer, maar ook van een onbeperkte mobiliteit van kapitaal. De economie zou er, wereldwijd, twee maal zo hard van groeien als zonder die versnelde, dubbele liberalisering. Helaas zou de situatie met betrekking tot de inkomensverdeling zich niet even fraai ontwikkelen, evenmin als de milieubelasting: koolstofemissies bijvoorbeeld, zouden in 2020 niet (ver) onder die van 1990 liggen, maar bijna 2,5 maal zo hoog zijn!

MAI: Multilaterale Akkoorden inzake Investerings

Voor de versnelde 'linkage led' economische groei zou kapitaal internationaal mobieler moeten zijn. Een daarop gerichte multilaterale overeenkomst zou dat kunnen bewerkstelligen; de MAI zoals door de OESO ontwikkeld, was daar een voorbeeld van, tot zij in oktober 1998 werd geaborteerd. Voor de MAI als zodanig verwijs ik naar de bijdrage van Huner in deze bundel. De kern is, dat niet alleen handel maar ook investeringen worden gerelateerd aan de principes van 'national treatment' en 'most favoured nation treatment'. In wezen maakt een dergelijke MAI het bedrijven mogelijk om aandelen, fabrieken, kapitaalgoederen en wat dan ook in die sfeer, te verkopen, kopen en bezitten zonder restricties en zonder controle van overheden. Er zou bindende arbitrage zijn in gevallen van klachten van transnationale ondernemingen indien naar hun mening overheden de genoemde principes in hun nadeel zouden schenden of maatregelen zouden treffen die hun toekomstige winstkansen negatief zouden beïnvloeden.

De verwachte voordelen van zo'n MAI zijn eerder al uitgemeten (zie de vorige bijdrage): vergrote toegang tot kapitaal in landen waar meer kapitaal wenselijk is, verhoogde economische groei en versnelde integratie van nationale economieën in de wereldeconomie.

Geuite (algemene) bezwaren zijn:

- de principiële verschuiving in de rechtsverhoudingen tussen overheden (die minder rechten krijgen) en het (internationale) bedrijfsleven (dat meer rechten en minder plichten krijgt);
- beperkingen van de mogelijkheden voor nationale wet- en regelgeving; risico van 'standstill' inzake beleidsontwikkeling op bijvoorbeeld sociaal gebied en milieugebied, en zelfs van 'rollback' van bestaand beleid indien dat het investeringsklimaat zou bevorderen;
- bevoordeling van grote ondernemingen boven het midden- en kleinbedrijf;
- de opstelling van een MAI door een niet-mondiaal orgaan als de OESO, waardoor met name ontwikkelings- en transitielanden in de formulering van de MAI buiten spel stonden, terwijl diezelfde landen straks tegen wil en dank de erin vervatte condities zouden moeten accepteren op straffe van verlies van investeringen;
- het afsluiten van de mogelijkheden voor bevordering van industriële ontwikkeling volgens de strategie van de VS en recentelijk bijvoorbeeld ook Zuid-Korea;
- de onduidelijkheid inzake de verhoudingen tussen deze internationale overeenkomst en andere overeenkomsten op terreinen als arbeidsverhoudingen, milieu en cultuur;
- het bindende karakter: eenmaal getekend, zou een land voor 20 jaar aan deze MAI hebben vastgezet.

De MAI zoals in de OESO werd ontwikkeld, heeft dan ook een breed protest losgemaakt.

MAI en Milieu

Hieronder volgen enkele milieuspecifieke bezwaren.

Om te beginnen een zeer algemeen punt: tot nog toe is het proces van liberalisatie, waarin een MAI à la OESO een volgende stap zou zijn, samengegaan met een verslechtering van de milieusituatie. Liberalisatie heeft bijvoorbeeld in veel ontwikkelingslanden geleid tot marginalisatie, en tot daaraan verbonden milieudegradatie. Ook toekomstscenario's zoals die van de OESO lijken voor het milieu tot grote milieurisico's te kunnen leiden (zie de klimaatsrisico's van 'linkage-led' ontwikkeling). Voorstanders van verdere liberalisatie hebben dus iets aan te tonen.

Meer specifiek: een MAI als door de OESO voorgesteld, dreigde in zwakkere landen te leiden tot een vrijwillige verlaging en niet-handhaving van milieustandaarden, teneinde een comparatief kostenvoordeel te doen ontstaan en aldus investeringen aan te trekken ('standstill' en zelfs 'rollback'). Dit zou tot verdergaande 'cost shifting' en daaraan verbonden marktperfectionen leiden, inclusief de uitverkoop van natuurlijke hulpbronnen. De comparatieve voordelen van het bezit daarvan nu, zouden bovendien

gemakkelijker dreigen te worden afgeroomd door het internationale **bedrijfsleven**: ten gunste van de eigenaren daarvan en ten nadele van die groepen en landen die daar in de toekomst gebruik van zouden willen maken.

Ook zou een bevrozing (of **terugdraaiing**) van milieumaatregelen kunnen worden afgedwongen door ondernemingen, blijkens een aantal zaken die reeds in het kader van NAFTA (de '**North American Free Trade Association**' - waarop het **OESO-MAI** geënt teek te worden) spelen. Zo wist **ETHYL Inc** (VS) door dreiging met een claim van \$251 miljoen wegens derving van verwachte winst, de Canadese overheid te dwingen **tot** een regeling, die het afzien van een stuk voorgenomen milieubeleid en een schadevergoeding van \$13 miljoen inhield. De uitvoering van in internationale **milieuverdragen** neergelegde intenties zoals 'de vervuiler betaalt' en het voorzorgsbeginsel (zie boven) zou daardoor op het spel komen te staan.

Multilaterale Milieu Verdragen (zoals inzake **CFKs**, klimaatverandering, biodiversiteit) kennen discriminatoire bepalingen die soms voortvloeien uit het principe van de 'common but differentiated responsibilities'. De Convention on Biodiversity bijvoorbeeld, mandateert 'benefit sharing of profits from the exploitation of genetic resources'. Nadere overeenkomsten inzake Klimaatverandering konden wel eens deling van emissiereductie credits gaan inhouden; de Montreal-conventie leidt tot ongelijk verdeelde financiering van maatregelen en preferenties bij **technologie-overdracht**. Dit alles dient ertoe de ontwikkelingslanden te betrekken bij het mondiale streven naar duurzame ontwikkeling. Het is de vraag of de afwijzing van discriminatie in de **OESO-MAI** dit soort vormen van positieve discriminatie zou toestaan.

Opnieuw: in plaats van de partnerschappgedachte die in Rio is verwoord, zou een MAI à la de OESO hebben betekend dat de internationale betrekkingen zouden zijn overgeleverd aan de kille krachten van het marktmechanisme onder omstandigheden van sterke machtsongelijkheid en met afbraak van de 'countervailing powers' gevormd door nationaal beleid en internationale verdragen op andere terreinen dan handel en economie.

Van MAI naar MOI

Een MAI zoals die door de OESO werd ontwikkeld, zou een fundamentele volgende stap hebben betekend op de weg naar verdere mondialisering volgens neoliberaal recept. Aan een dergelijke stap zouden fundamentele nadelen hebben gekleefd, inclusief een aantal milieubezwaren. Zo'n MAI zou onpersoonlijke, a-symmetrische ruilrelaties hebben gezet in plaats van het nieuwe contract voor duurzame ontwikkeling dat UNCED voorstond. MAI en internationale handelsafspraken in WTO-verband, zoals tot nog toe worden voorzien, bieden onvoldoende zicht op internalisatie van milieukosten in marktprijzen en in investeringsbeslissingen. Kapitaalstromen die extra **milieu**-degradatie tot gevolg hebben, zouden daarvan het gevolg zijn. De extreme **liberalisatie**-tendens die met MAI aan de orde is, zou meer groei brengen in de derde wereld - en dat is op zich mooi - maar eveneens een gigantische toename van bijvoorbeeld koolstofemissies en energieverbruik. De MAI die tot nog toe is besproken, levert risico's op voor de bestaande milieuverdragen en zeker voor de uitbouw van het stelsel van

internationale milieuverdragen die positieve discriminatie bevatten. Hetzelfde geldt voor de ontwikkeling van nationaal milieubeleid.

Dat neemt niet weg, dat in een wereld die wordt gekenmerkt door oprukkende mondialisering volgens het genoemde recept, **JUIST** behoefte is aan bescherming van de kwetsbare ontwikkelingspotenties in een aantal zwakkere landen. Juist in zo'n klimaat is een goede regeling van de macht en de reikwijdte van kapitaalsmobiliteit noodzakelijk. Het uitgangspunt van degenen die de **OESO-MAI** voorstonden deugt dus wel, de uitwerking die ze eraan gaven is dubieus. Velen die bezwaar maken tegen de OESO-MAI, bepleiten krachtig een ander soort van Multilaterale Overeenkomst inzake Investerings - een MOI, zo men wil.

Een MOI die compatibel is met duurzame ontwikkeling zou aan een aantal voorwaarden moeten voldoen:

- hij zou kapitaalbewegingen dienen te onderwerpen aan een aantal fundamentele regels en afspraken inzake milieu- en sociaal beleid op internationaal niveau;
- hij zou de verdere ontwikkeling van zulk beleid niet in de weg dienen te staan, speciaal in die landen en regio's waar zulk beleid nog in de kinderschoenen staat. Zo'n MOI zou dus gepaard moeten kunnen gaan aan een dynamisch stelsel van handhaafbare normen en gedragscodes, en dus een sociale en ecologische markteconomie moeten bevorderen;
- hij zou overheden eerder moeten versterken in het vormen van een tegenwicht en tegenmacht tegen het snel aan kracht winnende internationale bedrijfsleven;
- hij zou tot stand dienen te komen op basis van overleg met, en de invloed van, alle landen en groepen die hier een belang bij hebben. Dat zou dus moeten plaatsvinden in een echt multilateraal kader (zoals UNCTAD, UNDP, UNEP, ILO);
- hij zou tot stand moeten komen in een sfeer, waar men doordrongen is van de fundamenteel andere aard van afspraken inzake de mobiliteit van **productiefactoren** (inclusief milieu en natuurlijke hulpbronnen) dan van regels inzake het vrije verkeer van goederen en diensten (dus zou de WTO niet in eerste instantie aangewezen zijn).

Het RIO-rapport (sic) uit 1976 ('Naar een Rechtvaardige Internationale Economische Orde') van Tinbergen c.s., wenste een internationale monetaire orde gericht op haalbare (inclusief houdbare, duurzame) economische groei, met prioriteit voor ontwikkeling in achtergebleven landen en regio's. Het spreekt ook van de noodzaak greep te krijgen op versturende kapitaalbewegingen; men denkt dan vooral aan speculatieve kapitaalbewegingen (van FDI is nog nauwelijks sprake). Het zou ongetwijfeld vergrote kapitaalstromen naar ontwikkelingslanden hebben voorgestaan voor investeringen die in het kader van duurzame ontwikkeling een stap vooruit betekenen. Men zou daarbij kunnen denken aan selectiviteit (te bewaken door nationale overheden) in de toelating van kapitaal, zowel naar omvang van de **kapitaalsstroom** als naar de economische sectoren waarheen het stroomt. Men zou steun moeten geven aan beleid dat erop gericht is de integratie van nationale economieën in het wereldstelsel voorzichtig en strategisch aan te pakken.

Als een MOI-achtige MAI niet mogelijk is, dan maar noch een MOI, noch een MAI.

LITERATUUR:

OECD (Organisation for Economic Cooperation and Development) (1979a). *Fading the Future*. Interfutures, OECD, Paris.

OECD (1997). *Globalisation and Linkages to 2020: Challenges and Opportunities for OECD Countries*. (Linkages II Study) OECD, Paris.

Ricardo D., (1817) *Principles of Political Economy and Taxation*. Pelican Books, Harmondsworth UK, 1971.

Tinbergen J., A.J. Dolman, J. van Ettinger(eds). (1976). *Naareen Rechtvaardiger Economische Orde*. Eisevier Amsterdam/Brussel.

De waarden van het MAI

Drs. Ruben Huele, prof.dr.ir. Wouter de Groot en dr. Gjalt Huppes
Centrum voor Milieukunde, Universiteit Leiden

De onderhandelingen over het Multilateraal Akkoord inzake Investerings (MAI) zijn in december 1998 gestopt, onder de druk van de publieke opinie en nationalistische overheden. De grondwet voor een mondiale economie, zoals WTO-voorzitter Renato Rogiero het MAI benoemde, is voorlopig nog ongeschreven. De behoefte aan het reguleren van de mondiale geldstromen is echter niet verdwenen en het is te verwachten dat op korte termijn nieuwe onderhandelingen zullen beginnen.

Er was van alles mis aan de manier waarop de onderhandelingen over het MAI werden gevoerd, zoals verscheidene NGO's terecht hebben uiteengezet. Het zou echter te betreuren zijn als de beoordeling van het MAI zou worden overheerst door de verontwaardiging over de slordige procedure. Internationale verdragen weerspiegelen de verkozen prioriteiten van *maatschappelijke waarden*, zoals vrijheid, efficiëntie of rechtvaardigheid, evenals de prioriteiten van *de stijl van regulering*. Het bepalen van een standpunt aangaande het MAI en de te verwachten opvolgers is beter te funderen op de analyse van deze waarden en reguleringstijl, dan op de incidenten van de onderhandelingen.

Het is interessant om het Verdrag aangaande Biologische Diversiteit (het Biodiversiteitsverdrag, één van de vruchten van Rio 1992) te vergelijken met de voorstellen voor het MAL. Beide zijn het gevolg van de brede erkenning dat er sprake is van een mondiaal probleem: in het eerste geval over de mondiale biologische diversiteit en in het tweede geval over de mondiale investeringsstromen. De nagestreefde waarden en de stijl van reguleren zijn echter geheel verschillend.

Het Verdrag aangaande Biologische Diversiteit

De doelstelling van het Biodiversiteitsverdrag is, naast het behoud en het duurzaam gebruik van biologische diversiteit, ook de billijke verdeling van de voordelen voortvloeiende uit het gebruik van de genetische rijkdommen (art 1). Deze billijke verdeling dient tot stand te komen door het verlenen van passende toegang tot de genetische rijkdommen en overdracht van technologie (art 16). Het scheppen van concessionele en preferentiële voorwaarden om de toegang tot en de overdracht van technologie te bewerkstelligen is toegestaan (art 16.2). De partijen houden rekening met de specifieke behoefte en bijzondere omstandigheden van de minst ontwikkelde landen bij hun maatregelen met betrekking tot de financiering en de overdracht van technologie (art 20.5). Ook vier andere artikelen sporen aan tot billijkheid ('equity').

Het Biodiversiteitsverdrag is een verdrag met een zachte stijl van reguleren. Het is gericht op het streven naar technische en wetenschappelijke samenwerking (art 18). Stimuleren (art 11), voorlichten, bewustmaken (art 13), onderzoeken en opleiden (art 12) zijn verkozen boven straffen en afdwingbare verplichtingen.

Het MAI

Het MAI is geheel anders van toon. Het gaat het MAI niet om billijkheid, maar om 'efficient utilisation of economie resources' en liberalisatie van investeringen (Preamble). Dat deze twee waarden onlosmakelijk aan elkaar verbonden zijn, volgt uit de theorie van Adam Smith over de onzichtbare hand van de markt.

Het MAI kent drie harde principes, de *National Treatment*, de *Most Favoured Nation* clause en de *General Treatment*. *National Treatment* houdt in dat iedere verdragsluitende partij (hier aangeduid met 'deelnemend land') aan alle investeerders van andere deelnemende landen geen ongunstiger voorwaarden mag stellen dan die voor de eigen investeerders gelden. De *Most Favoured Nation* clause houdt in dat ieder deelnemend land aan investeerders van andere deelnemende landen geen ongunstiger voorwaarden mag stellen dan voor investeerders van een ander (al of niet deelnemend) land. *General Treatment* betekent dat ieder deelnemend land de investeringen van een ander deelnemend land een eerlijke en totale en constante bescherming biedt. De *General Treatment* heeft onder andere als gevolg dat aan buitenlandse investeerders geen eisen omtrent beheer of bedrijfsvoering mogen worden gesteld. Een deelnemend land mag dus niet van een investeerder van een ander (al of niet deelnemend) land eisen dat deze technologieën overdraagt aan een rechtspersoon in haar gebied. Bovendien heeft de investeerder recht op compensatie als de investering op een of andere wijze wordt geschaad. Aangezien het MAI zowel investering als schade zeer breed definieert, zou dit artikel in de praktijk neerkomen op een ernstige inperking van nationale beleidsvrijheid. Canada heeft intussen ondervonden dat het lidmaatschap van NAFTA het mogelijk maakt dat een bedrijf compensatie eist voor schade, geleden als gevolg van het verbod op een toxische stof.

Het MAI heeft een harde stijl van reguleren. Het is ontworpen voor een effectieve afhandeling van geschillen tussen staten onderling of tussen staten en investeerders. De rechten van investeerders zijn helder en strak geformuleerd, evenals de plichten van de staten. Geschillen kunnen worden voorgelegd aan een tribunaal.

Efficiëntie versus Billijkheid

Zoals het Biodiversiteitsverdrag een pleidooi is voor billijkheid en samenwerking, zo is het MAI een pleidooi voor efficiëntie en economische vrijheid, dat wil zeggen, de vrijheid van overheidsbemoeienis voor internationale investeringen. Het Biodiversiteitsverdrag roept op rekening te houden met de specifieke omstandigheden van de afzonderlijke partijen, het MAI maakt het onmogelijk. Het Biodiversiteitsverdrag legt vast dat het gebruik van genetische diversiteit gepaard moet gaan met overdracht van technologie, het MAI verbiedt het stellen van dergelijke eisen. Het Biodiversiteitsverdrag spreekt van overleg, het MAI regelt een tribunaal. Omgekeerd, waar het Biodiversiteitsverdrag spreekt van efficiëntie, gaat het om efficiënte technologie voor de bescherming en duurzaam gebruik van biodiversiteit. Het MAI gebruikt de term 'equity' éénmaal in de betekenis van billijkheid, namelijk als het gaat om de bescherming van de belangen van de

investeerdens. Verder wordt 'equity' alleen gebruikt in de betekenis van beursaandeel.

Bescherming van eigendom tegen willekeur is een groot goed, zowel uit overwegingen van economie als uit overwegingen van rechtvaardigheid. Het is begrijpelijk dat binnen een mondiale economie naar constructies wordt gezocht om internationale investeerders te garanderen dat zij geen schade zullen lijden als gevolg van discriminatie of wispelturig beleid. Het MAI was gericht op het creëren van een mondiale markt die geheel vrij zou zijn van versturende invloeden, in de overtuiging dat dit zou leiden tot efficiënte allocatie van middelen en wereldwijde toename van welvaart. De vrije markt is echter niet in staat onwenselijke externe effecten te voorkomen, zoals sociale onrechtvaardigheid en milieuproblemen. Zodra deze aspecten in de discussies over het MAI werden betrokken was het voorstel conceptueel reddeloos.

Het proces

De inhoud van de verdragen is niet geheel onafhankelijk van het forum van onderhandeling. De teksten van het Biodiversiteitsverdrag en het MAI zijn op zeer verschillende wijze tot stand zijn gekomen. Het Biodiversiteitsverdrag is getekend in 1992 in Rio de Janeiro, tijdens de VN-conferentie inzake Milieu en Ontwikkeling. De conferentie was een media-event van grote omvang en heeft behalve het Biodiversiteitsverdrag ook nog Agenda 21, het Klimaatverdrag en de Bossenverklaring opgeleverd. Ontwikkelingslanden waren uitgebreid vertegenwoordigd en NGO's hadden, door middel van een gelijktijdig gehouden conferentie in Rio, een niet te verwaarlozen invloed.

De onderhandelingen over het MAI zijn daarentegen gevoerd door een relatief kleine groep experts binnen de OESO. Het is niet helemaal duidelijk of de onderhandelingen echt in het geheim zijn gevoerd, zoals sommige NGO's beweren, of dat er alleen maar sprake is van gebrekkige berichtgeving, maar er is in ieder geval nooit een openbaar debat gehouden.

Group think

De geschiedenis van het MAI vertoont alle kenmerken van wat Irving L. Jan's *group think* heeft genoemd: een stel gelijkgezinde en geïsoleerde deskundigen raakt blind en doof voor ongewenste informatie en stevent af op een mislukking. In een dergelijke tijdelijke verdwazing heeft het waarachtig niet domme team van president Kennedy de invasie van de Varkensbaai voorbereid.

Verondersteld kan worden dat de onderhandelaars de volgende keer een groter bewustzijn van de buitenwereld zullen hebben. Mogelijk zal het nieuwe voorstel meer in de geest van de bestaande mondiale verdragen zijn. In ieder geval moet de discussie worden gevoerd over de waarden en stijlen. Hoe vinden we een vruchtbare verhouding tussen efficiëntie en billijkheid? Wat is de passende stijl van reguleren: de harde of de zachte? En vooral: welke stijl is nodig om milieuproblemen op te lossen?

Na het symposium

Persbericht

(één dag na het symposium verzonden)

Dinsdag 20 oktober zijn de onderhandelingen in Parijs over het Multilateraal Akkoord aangaande Investerings, het zogenoemde MAI, afgebroken en dat is maar goed ook. Dit was de conclusie van het symposium 'MAI versus RIO', georganiseerd op 22 oktober door het Centrum voor Milieukunde van de Universiteit Leiden.

Het conceptakkoord was te eenzijdig gericht op de bescherming van de belangen van het internationale bedrijfsleven en hield te weinig rekening met de gevolgen voor cultuur, natuur en milieu. Het milieu was alleen maar op een niet-bindende manier in de preambule van het rapport opgenomen. Wel bindend was de regeling tot compensatie bij onteigening van een bedrijf; maar dat hield bijvoorbeeld in dat een nationale overheid schadevergoeding zou moeten betalen als een fabriek om milieuredenen zou worden gesloten. Ook zou waarschijnlijk schadevergoeding moeten worden betaald als een nieuw bestrijdingsmiddel vanwege zijn milieuschadelijkheid niet zou worden toegelaten. Verder zou positieve discriminatie door een nationale overheid van inheemse bevolkingsgroepen bij visserij, bij bosbeheer of bij het beheer van wild, door internationale bedrijven kunnen worden aangevochten. En bij de beslechting van geschillen zouden alleen de buitenlandse investeerders in beroep kunnen gaan bij een internationale rechterlijke instantie; nationale bedrijven zouden die mogelijkheid niet hebben.

Het akkoord zou onze regering in een lastig parket hebben gebracht. Het is namelijk moeilijk voor te stellen dat onze milieuminister werkelijk zijn steun aan het akkoord had kunnen geven. Met het afbreken van de onderhandelingen is nu een nieuwe situatie ontstaan die de mogelijkheid tot een heroriëntatie biedt. De deelnemers aan het symposium onderstreepten de behoefte aan regelgeving op het gebied van de mondiale investeringsstromen. Als uitgangspunt voor een nieuw akkoord werden genoemd: een breder forum, bij voorkeur de Verenigde Naties en meer in het bijzonder de UNCTAD; geen inperking van het 'de vervuiler betaalt'-principe; geen beperkingen voor positieve discriminatie van inheemse bevolkingsgroepen bij het beheer van natuurlijke hulpbronnen; en gelijke rechten voor nationale en internationale bedrijven bij een nationale geschillenregeling. Verder werd sterk gepleit voor een openbaar debat over de wenselijke inhoud van een nieuwe regeling op dit gebied. Alle deelnemers onderstreepten de stelling, dat de voorbereiding van het MAI, hoewel op zich niet geheim, toch teveel een besloten karakter heeft gehad.

Als sprekers bij het symposium traden op: drs. J.P. Huner van het Ministerie van Economische Zaken, prof.dr. J.B. Opschoor, rector van het Institute for Social Studies in Den Haag, prof. mr. H.G. Sevenster van de Universiteit van Amsterdam, en prof .dr. W.T. de Groot en dr. G. Huppes van het Centrum van Milieukunde van de Universiteit Leiden; het werd voorgezeten door prof .dr. H.A. Udo de Haes van dat instituut. Verdere bijdragen werden geleverd vanuit Greenpeace en het comité 'MAI niet gezien'.

Na het MAI-debacle

Drs. Sabina Voogd
Greenpeace, Amsterdam

Op 4 december 1998 meldde de OESO in een kort persbericht 'the MAI is officially dead'. Dit was een verheugende mededeling voor Greenpeace en andere NGO's die zich anderhalf jaar lang hadden verzet tegen het MAI. Het mislukken van de MAI-onderhandelingen maakt voor eens en altijd duidelijk dat een dergelijk diep in de maatschappij ingrijpend verdrag niet in het geheim door financiële en economische ambtenaren kan worden afgehandeld. In de toekomst zullen ook andere partijen bij dergelijke besprekingen moeten worden betrokken: ambtenaren van andere ministeries, parlementariërs en NGO's.

De vertegenwoordigers van de verschillende regeringen binnen de OESO zijn behoorlijk geschrokken van het debacle van het MAI. Als een reactie daarop nodigen de OESO en de EU tegenwoordig de NGO's uit voor vergaderingen over investeringen. De manier waarop dergelijke bijeenkomsten worden georganiseerd laat echter zien dat ze nog geen idee hebben hoe een maatschappelijke dialoog op te zetten. NGO's krijgen de relevante stukken niet of te laat, agenda's worden eenzijdig vastgesteld en er is geen terugkoppeling en verder overleg. Maar het is een stap in de goede richting naar een open, participatief proces.

Een groot aantal landen binnen de EU ziet er veel in de onderhandelingen over investeringen onder te brengen bij de Wereld Handelsorganisatie (WTO). De VS bleven aanvankelijk vasthouden aan onderhandelingen binnen de OESO, maar toen deze mislukten staakten zij hun oppositie tegen het verplaatsen van de besprekingen naar de WTO. De ontwikkelingslanden en de NGO's zijn er tegen. De ontwikkelingslanden vinden dat ze te weinig mogelijkheden hebben om invloed uit te oefenen, ondanks hun formele gelijkheid met andere landen. De NGO's verzetten zich tegen het voeren van onderhandelingen over een investeringsverdrag binnen de WTO, omdat binnen die organisatie niet de noodzakelijke balans tussen handel, duurzame ontwikkeling en sociale rechtvaardigheid kan worden gevonden. De NGO's zien liever dat de onderhandelingen binnen de Verenigde Naties zouden plaatsvinden, bijvoorbeeld onder de verantwoordelijkheid van een gemeenschappelijk secretariaat van de Commission on Sustainable Development, de United Nations Environmental Programme, de United Nations Conference on Trade and Development en de United Nations Development Programme.

Intussen is binnen de WTO al wel een werkgroep aan het praten over internationale investeringen, ook al heeft deze werkgroep geen mandaat om te onderhandelen. Het is daarom waarschijnlijk dat het WTO toch het forum wordt voor de nieuwe onderhandelingen. Er moet dan nog veel werk verricht worden om de WTO transparant en gevoelig voor ecologische en sociale belangen te maken, zodat een eventueel investeringsverdrag recht doet aan de belangen die daaraan gekoppeld zijn: ontwikkeling, milieubescherming en sociale structuren. Het maatschappelijk belang van investeringen is te groot om het niet goed te regelen.

Als er geen verdrag over investeringen komt, blijven landen werken met Bilaterale Investerings Overeenkomsten. Wereldwijd bestaan er zo'n 1600, waarvan Nederland er 60 heeft gesloten. In deze bilaterale overeenkomsten staan vele bepalingen die evenveel problemen opleveren als het voorgestelde MAI: het voordeel ligt duidelijk aan de kant van de investeerder. Een internationaal verdrag over investeringen is dus wel noodzakelijk, maar dan niet een verdrag dat investeringen liberaliseert van overheidsbemoeienis en investeerders altijd beschermt, maar een verdrag dat investeringen in het kader van duurzame ontwikkeling en sociale rechtvaardigheid plaatst. Een verdrag dat de balans weet te vinden tussen bescherming van investeerders en bescherming van de belangen van landen waarin geïnvesteerd wordt.